

ISKOLÁT TEREMTETT

A jugoszláviai magyar földrajzi nevek gyűjtése és azok részbeni feldolgoása is Penavin Olga nevéhez fűződik, ugyanakkor munkásságának jelentős része is. A mai rendszeres és szervezett gyűjtés megszervezése, a feldolgozás gondolata tőle származik. E munka kezdete egybeesik főiskolai tanárkodásának kezdetével. Ekkor még nagyon szerény ez a munka: néhány szemináriumi dolgozat foglalkozik földrajzi névanyaggal. A gyűjtés és a munka a Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszék megalakulása után fellendül. A nyelvészetet oktatók és a hallgatók egy része hozzáfog a földrajzi nevek rendszeres gyűjtéséhez. Ugyanekkor indul meg a személynevek gyűjtése is, jóval szerényebb igényekkel és kevesebb gyűjtővel. Elsősorban a ragadványnevek kerülnek az érdeklődés középpontjába. A tanszék megalakítása döntő jelentőségű a földrajzi nevek gyűjtésére. Elsősorban Penavin Olga az, aki megfogalmazza a nevek gyűjtésének fontosságát, és kialakítja a jövőbeli munkának a határozott koncepcióját, amit *A Jugoszláviában folyó magyar névgyűjtés* c. tanulmányában így fogalmazott meg: „Mindnyájunk előtt világos volt ugyanis, hogy pl. a helynevek többek között a mai nyelvállapotra vonatkozó nyelvi, nyelvtörténeti, földrajzi, természetrajzi, tájtörténeti, művelődéstörténeti, hiteletre, folklórra, népi orvoslásra, a lakosság foglalkozására, a lakosok társadalmi-gazdasági viszonyára, törvénykezési szokásaira, védekezésére a településre törvő török, tatár és más veszedelem ellen, az ember és a táj közötti kapcsolatra, a tájban történő eseményekre, a pusztásodásra, a telepítésre, a határszerkezet megváltozására, az e tájon élő sok nemzetiség és nemzet közös életére, az együtt élő népek nyelvi és egyéb egymásra hatására, de lélektani, esztétikai és ki tudná még felsorolni, milyen tanulságok levonására is alkalmasak.”

Az egyéni gyűjtés, bármilyen lelkesedéssel is végezték, kevésnek bizonyult, sem anyagilag, sem szellemileg nem volt kifizető, évekig, sőt évtizedekig elhúzódott.

1969-ben felhívással fordul a pedagógusokhoz, hogy diákjaikkal gyűjtessenek. Óriási lelkesedéssel fogadták a felhívást, 25 iskola nyelvművelő köre kapcsolódott be a munkába. Sok anyag gyűlt össze, de ezt ellenőrizni kellett. Erre a tanszéken munkacsoport alakult, ez végzi, de a levéltári anyagot és a Jugoszlávia területére vonatkozó tanulmányi anyagot is gyűjti.

Ennek a kollektív munkának és Penavin Olga szervező tevékenységének hamarosan meglett a gyümölcse. Ő maga rövid idő alatt néhány jelentős tanulmányt publikál, de jelentkeznek a tanítványok is a földrajzi nevek gyűjtésével és feldolgozásával.

Miért olyan égető fontosságú a földrajzi nevek gyűjtése? Maga Penavin Olga adja meg a feleletet: „Minden gyűjtő tisztában van azzal, hogy a permanens földrajzi nevek, a toponimek lingvisztikai, migrációs-történelmi, gazdasági-történelmi és földrajzi szempontból sok és értékes adatról valának... A fülünk hallatára játszódik le ez a tény, hogy egyes nevek kihullanak az emberek emlékezetéből, az idősebb generáció még kapaszkodik beléjük, a megszokás még a nyelvükre hozza a régit, noha bizonyos esetekben a jelölt térszíni forma, illetve a tájékozódási egység már el is tűnt. A szemünk előtt játszódik le a szállások eltűnése, a tagosítás, a komaszáció hatása igen erős... Napjainkban a táj szinte napról napra változik, lecsapolnak, kiszáritanak, telepítenek stb. A mai, féllábával a gyárban, városban, féllábával a paraszti gazdaságban élő közép-, illetve ifjú generációnak nincs szüksége többé a részletekbe menő, aprólékos névrendszerre. Nagyobb mértékben, távlatokban gondolkodik. Ha meg iskolát végzett, keveset időzik otthon a faluban, csak futtában érintkezik legközelebbi hozzátartozóival is, településének, szülőhelyének csak a legmarkánsabb nevei maradnak meg emlékezetében.”

1975 fontos mérföldkö a földrajzi nevek kutatásában. Ekkor jelenik meg a *Vajdaság helységeinek földrajzi nevei* sorozat első könyve: *Bács-topolya és környéke földrajzi neveinek adattára*. 1976-ban ezt követi a második kötet: *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára*.

A két könyvet (sőt a harmadikat is, amely Matijevis Lajos munkája: *Kishegyes és környéke földrajzi neveinek adattára*) együtt vizsgálhatjuk, hiszen egyazon koncepció szülöttei. Az első kötet előszava megadja e nagyszabású vállalkozás koncepcióját — hiszen a Vajdaság területén minden község egészen vagy részben magyar lakosságú településének névanyagát majd felgyűjtik és idővel publikálják —, erről a koncepcióról már fentebb szoltam. Ugyanakkor szól a gyűjtött és publikált anyag felhasználhatóságáról is. Különösen kihangsúlyozza ezeknek a könyveknek a helytörténeti monográfiákban való hasznosíthatóságát, amelyekben „a lakóhely bemutatása során komplex összefüggésben hasznosítható az anyag, a gazdasági, művelődési, hadtörténeti, vízrajzi, néprajzi, művészettörténeti, topográfiai, közlekedési, településtörténeti stb. viszonyok bemutatásakor, de hasznosíthatja a településtörténet, a településföldrajz, az agrártörténet is a földrajzi nevek információját.” Szól a gyűjtésről és az ellenőrzésről, majd az adatszolgáltatókról is, akiknek a névsora ott található a kötetek végén.

Penavin Olga munkássága az adattár révén Szabadkához is fűződik. A kötet, *Szabadka és környéke földrajzi neveinek adattára* a szabadkai község 14 településének földrajzi neveit dolgozza fel. Természetesen csak szűkszavúan, mert a könyv csak adattár, kerüli a felesleges és nem funkcionális megjegyzéseket. Óriási mennyiségű adatot közöl. Ugyanakkor új feladatok elé is állítja a nyelvészeket: ezt a földrajzi névanyagot fel is kell dolgozni, redszerezni különböző szempontok szerint.

Az eddig megjelent kötetek értékei közül külön kihangsúlyozom, hogy a párhuzamos névadást is figyelembe vesszük. Egy pillanatra sem feledkezik meg dr. Penavin Olga ennek a különleges, vidékünkre is jellemző földrajzi névadásról, hiszen ezek az évszázados együttélés emlékei: „Erre okvetlenül szükség van (mármint az ilyen nevek gyűjtésére), hisz népeink együttélnek ezekben a falvakban, s az együttélésnek nyelvi megnyilatkozása is van. E kettős névanyag mind az illető nyelvek, mind általános nyelvészeti és nem utolsósorban politikai szempontból is sokatmondó.”

Penavin Olga eddigi földrajzi névgyűjtő és -feldolgozó munkásságával, megjelentetett kötetével és tanulmányaival vitathatatlan érdemeket szerzett magának. Bizonyos vagyok abban, hogy igazi nagysága nemcsak ebben van, hanem abban, hogy iskolát is teremtett, utánpótlást, gyűjtésszervezőket, önálló gyűjtőket, rendszerezőket, feldolgozókat nevelt a jövőnek.

Amikor 1969-ben az újvidéki Magyar Tanszék fennállásának tízéves évfordulóját ünnepelte, Bárczi Géza, a magyar nyelvtudomány nagya és öregje üdvözlő beszédében, a maga természetes szép, egyszerű nyelvén köszöntötte a jelenlevőket, és örömmel állapította meg, hogy szinte észrevétlenül született, cseperedett fel ez az új tanszék, és a vidékiességnek egy parányi jelét sem viseli magán. Irodalmárai, nyelvészei hangyszorgalommal dolgoznak, Penavin Olga tanítványai pedig képesek lesznek továbbfejleszteni és teljesíteni a nehezebb nyelvtudományi feladatokat. Ezek az elismerő szavak is igazolják, mennyi mindent tett mint lektor, az akkor még Jugoszláviában egyetlen nyelvészdoktor a tanszék megalakításának, kiteljesedésének érdekében a tényleges és hivatalos elismerésig, a Magyar Tanszék megalakításáig, a társadalomért, a közösségért, a tanügyért és a tudományért. 1976-ban a Jugoszlávai Magyar Nyelvművelő Egyesület Szarvas Gábor-díjjal tüntette ki dr. Penavin Olgát. A tanárnő közben tanít gyűjt, ír és publikál.

Könyveim között félve örzöm Szabó T. Attila *Anyanyelvünk életéből* című munkáját. Annál is inkább vigyázok e könyvre, mert a romániai magyar nyelvtudós nekem dedikálta „szíves emlékül Kolozsvárott 1971-ben, január 13—26.” Hadd éljek az erdélyi nyelvész szavaival e könyv előljáró beszédéből, amikor most befejezni kívánom méltatásom a jugoszláviai magyar nyelvmesterről és néprajzkutatóról: „A nyelvészetről mint érdektelen, száraz, dogmatikus tudományról és a nyelvészekről mint e tudomány szak szürke unalmas, vaskalapos képviselőiről divatozó, meglehetősen általános vélekedés” — ismeretében és tudatában nyújtotta át nekem akkor Szabó T. Atilla mint dr. Penavin Olga tanársegédjének e könyvet egy korondi bokállal összecsomagolva s egy röpke figyelmeztető mondat kíséretében: „A nyelvtudományban még a legparányibb adat is sokat érő, megbecsülendő.” A fehér borítólappú könyv és a kékvirágos bokály azóta is egymás mellett áll könyvvállványomon mint a nyelv és a művészet elválaszthatatlan formájának és tartalmának az egésze. Harmóniájuk megbonthatatlan, egyik a másik nélkül csonka volna. Csonka, mint az olyan nyelvész, aki csak a nép nyelvét vizsgálja, s mellőzi annak sorsát, életét és művészetét.

Penavin Olga munkássága kezdettől fogva napjainkig ilyen harmonikusan áll a nép szolgálatában. Akár a nép nyelvének bemutatásához, akár a nép életének feltárásához fogott, jelen volt az a másik is. Emberisége, tisztasága sohasem engedte meg, hogy csak önmagára gondoljon, s önmagáért dolgozzon. Mindenkire szól, mint Szabó T. Attila könyvében a szavak, a maga szerénységével és egyszerűségével. Mindannyiunkat gyönyörködtet munkája, mint a korondi kékvirágos bokály. Magatartásával elérte, hogy körünkben megszűnjön az imént említett általános vélemény a nyelvészekről és teendőikről. Becsüli Szlavónia, Bácska, Bánság, Baranya, Szerémség és Muravidék, becsüli Jugoszlávia, Magyarország és Finnország.

Elhangzott az *Életjel* 1979. június 4-i rendezvényén, amelyen az élőlűtség a jubiláló dr. Penavin Olgát köszöntötte.